

Παρακολουθώντας την λογοτεχνική πορεία του Ζήση Σαρίκα από την αρχή, παίρνοντας υπ' όψιν και τις δύο προηγούμενες συλλογές αφηγημάτων του, «Ψίχουλα» και «Μακριά απ' τον κόσμο, θα τον χαρακτηρίζα ρεαλιστή συγγραφέα πρώτης γραμμής και παράλληλα μάστορα της νεοελληνικής γλώσσας.

Το διπλό αυτό βιβλίο είναι ένα μυθιστόρημα κομμένο στη μέση, χωρισμένο σε δύο εκτενή πεζογραφήματα, ένα δίπτυχο, που θα μπορούσε να είχε ενωθεί ή που μπορεί να ενωθεί, μα ο συγγραφέας είχε τους λόγους του να μην δέσει τα δύο θέματα και να μας παρουσιάσει δύο ιστορίες, επαπτόμενες και αλληλοσυμπληρούμενες, χωρίς η παρατήρησή μου αυτή να αναιρεί την πλήρη, την απόλυτη ακεραιότητα, αυτοτέλεια και αυτονομία των δύο συγγενών αφηγημάτων.

Πρόκειται για δύο δυναμικά ηθογραφήματα, που αφορούν, μέσα από απλές ανθρώπινες ιστορίες, στην διαμόρφωση των σύγχρονων οικογενειακών και ευρύτερα κοινωνικών σχέσεων αλλά και στην διάπλαση της προσωπικότητας διάφορων τύπων της καθημερινότητας. Δεν θα μείνω σχεδόν καθόλου στα του περιεχομένου. Θα κάνω μερικές παρατηρήσεις γύρω από το ύφος και την ιδεολογική στάση του συγγραφέα.

Κατ' αρχήν οι περιγραφές των προσώπων είναι πολύ ξεκάθαρες και επιτυχείς με κυρίαρχη εκείνη του ζαμανφουτίστα μα αγαθού παππού που η μορφή του κυριαρχεί στο πρώτο αφήγημα. Ο γιός του, ο εγγονός του και η νύφη του περιστρέφονται γύρω του σ' ένα αδιέξοδο κύκλο προκειμένου να συντονιστούν με τον αλλόκοτο, ανεξέλεγκτο ψυχισμό του μέχρι τέλους. Πολύ πετυχημένα σκιαγραφούνται οι προσωπικότητες των παππούδων και ιδίως των τεσσάρων αδερφάδων και του ενός αδελφού του δεύτερου αφηγήματος, άτομα εν πολλοίς κακορίζικα και αυτοκαταστροφικά χωρίς να παραγνωρίζονται και οι παράγοντες του κοινωνικού στάτους, της λειτουργίας της παραδοσιακής φαμίλιας και της μοίρας, που με τα δικά της τερτίπια οδηγεί συχνά τον άνθρωπο στην αποτυχία.

Σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της στάσης που κρατάει ο συγγραφέας απέναντι στα πράγματα φαίνεται να παίζουν τα ανεπούλωτα τραύματα κατά την ηλικία της αθωότητας, ο πειθαναγκασμός και ο βίαιος σωφρονισμός ως μέτρα ενδοοικογενειακής αγωγής και σχολικής διαπαιδαγώγησης, η καταναγκαστική κοινωνική προσαρμογή του νέου ανθρώπου σε πρότυπα αφύσικα, ανούσια και πολλές φορές γελοία.

Το ύφος είναι ωμό, στεγνό και επιβλητικό. Η γλώσσα ζωντανή, ευθύβολη, καυστική, δεν χαρίζεται σε κανέναν και χρησιμοποιεί από την φαρέτρα της όλο τον πλούτο της, επίθετα, επιρρήματα, περιφράσεις, ποικίλα σχήματα λόγου, όχι όμως για να ελαφρύνει τον ανάγλυφο, διεισδυτικό ρεαλισμό που κυριαρχεί στην πρόζα αλλά για να απογυμνώσει τους χαρακτήρες του από τα διάφορα φτιασιδία. Έτσι οι ήρωές του, αφού προηγουμένως μέσα από την εξονυχιστική, νατουραλιστικής ακρίβειας παρουσίαση του χαρακτήρα τους έχουν από τα ίδια τα πεπραγμένα τους εκτεθεί στα μάτια μας, μένουν γυμνοί, μετέωροι, ανυπεράσπιστοι μπροστά μας, καθισμένοι, θαρρείς, σ' ένα φανταστικό εδώλιο, ανακρινόμενοι από έναν αόρατο προβολέα. Δε μιλούν οι ίδιοι αλλά οι τόσο εύγλωττες πράξεις τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο συγγραφέας βλέπει τους ήρωές του με μίσος ή αντιπάθεια, διαφαίνεται ότι κατά βάθος τους συμπονά και τους δίνει κάποια άλλοθι, τους βλέπει δηλαδή σαν συνήθεις περιπτώσεις ανθρώπων άτσαλα και μοιραία βολεμένων ανάμεσα στις γκάφες που προξενούν τα αναπόφευκτα κουσούρια τους και οι άκριτες συμβάσεις της ζωής τους, που ούτε όμως και γι' αυτές είχαν προετοιμαστεί, και εντέλει, όπως και να το πάρεις, τους ξεμπροστιάζει. Ο Σαρίκας δεν συμβιβάζεται με την γελοιοποίηση, και ιδίως την αυτογελοιοποίηση στην οποία εξωθείται ο άνθρωπος από τις αδυναμίες του και τις εκούσιες και ακούσιες επιλογές του. Έτσι –ίσως για να καθαρθεί και ο ίδιος από το άγχος που του προκαλούν αυτές οι διαδρομές

ζωής οι οποίες καταλήγουν με μαθηματική ακρίβεια σε αναπόφευκτα «Βατερλώ»- καταλήγει στον κοινωνικό σαρκασμό. Ο σαρκασμός του επιτυγχάνεται με την χρήση ενός αβίαστου, πικρόχολου μα άκρα τραγικού χιούμορ. Από αυτή την πλευρά του βρίσκω διακριτή, θα έλεγα σχέση με το δόκιμο περιπαιχτικό έως καγχαστικό ύφος του Γιάννη Σκαρίμπα. Η σάτιρα του κοινωνικού περίγυρου, ο περιγελασμός του παράταιρου, του «δήθεν», του «χαβαλέ», του φτιαχτού, του ξιπασμένου, του ψευτονταήδικου, του αλλοπρόσαλλου, της κομπορημοσύνης, της ανευθυνότητας, της τεμπελιάς, της καλοπέραςης σε βάρος των άλλων, της προδοσίας των ιδεών, της κουτοπονηριάς, της χωριατιάς, της ευκόλης σαχλαμάρας, είναι καυστικότατη, συχνά καταγγελτική.

Ο μικρόκοσμος των ηρώων του Σαρίκα, όλων των ηρώων, πρωτευόντων, δευτερευόντων και κομπάρσων, διακρίνεται από κάποια κοινά χαρακτηριστικά, που συνεκδοχικώς μπορούν να εννοηθούν ως συνήθη διακριτικά γνωρίσματα των μικροαστικών στρωμάτων της επαρχίας και του άστεως της δεκαετίας του '50, του '60 και του '70 : το ατομικό κουτσοβόλεμα με παράλληλο «ρίξιμο» των άλλων ως αυτοσκοπός, η κατασκόπευση της ζωής των διπλανών, το ακατάσχετο, εγκληματικό συχνά κουτσομπολιό, ο φραστικός πουριτανισμός που κρύβει ένα σωρό προσωπικά άπλυτα εκείνου που το εκφράζει, αρκετή μισανθρωπία συγκαλυμμένη κατά το ειωθός με συγκαταβατική, ανεκτική συμπεριφορά, που βγάζει όμως με την πρώτη ευκαιρία τα τιγρίσια νύχια της. Είναι αυτοί οι «δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα» του Κώστα Βάρναλη; Όχι, ακριβώς! Ο Σαρίκας φαίνεται να τους ρίχνει την μισή ευθύνη για την κοινωνική και πολιτική κατρακύλα. Ο μέσος νεοέλληνας οδηγείται στη ηθική παρακμή και στην εκμετάλλευση από πλευράς της εξουσίας με την εκούσια συμβολή του, σε σιωπηρή ή αगाστή συνεργασία με δικαστικούς υπαλλήλους, παπάδες, χωροφύλακες, ανθρώπους με έστω και μικρή τοπική ισχύ, οικονομική επιφάνεια ή κύρος, με στόχο το εύκολο κέρδος στη ζούλα, έστω και σε μικροκλίμακα. Δεν είναι αυτοί για τα μεγάλα κόλπα. Εκείνα τα έχει αναθέσει το σύστημα στους επί τούτου προπονημένους, priμοδοτημένους μεγαλοαπατεώνες άλλης ταξικής και ιδεολογικής καταγωγής. Ο Σαρίκας, άλλοτε πλάγια και άλλοτε κατευθείαν, πολιτικολογεί όχι για να μας περάσει κάποιο μήνυμα, που προέρχεται από την βαθύχρονη και πολύμοχθη τριβή του με το πνεύμα των φιλοσόφων που έχει εμπεριστατωμένα μελετήσει αλλά με τον τρόπο που του δίδαξε η εμπειρία του από τις διαπροσωπικές σχέσεις και τις σχέσεις των απλών ανθρώπων με τον νόμο και την εξουσία. Δεν κάνει κήρυγμα, ούτε προσπαθεί να προσελκύσει τον αναγνώστη του στο ιδεολογικό του πιστεύω αλλά μας μεταδίδει την ακατάπαυστη αγωνία του να αποδώσει δικαιοσύνη στα πράγματα αποτιμώντας με ειλικρίνεια και καθαρό μυαλό τις αιτίες, τα συμβάντα, τα αποτελέσματα που συνθέτουν το κοινωνικό και σε βάθος το ιστορικό φάσμα του μεταπολεμικού μας κόσμου. Οι άνθρωποι ακυρωμένοι, διαψευσμένοι από τους ηγέτες τους, την ιδεολογία τους, τη μοίρα τους, τον εαυτό τους αποδεικνύουν καθημερινώς την αλήθεια τους μέσα από παραστατικά παραδείγματα.

Μια άλλη παράμετρος που πρέπει να σημειωθεί είναι η διαφαινόμενη πρόταση του συγγραφέα για την ηθική δικαίωση του ατόμου. Εδώ βάζει τον πήχυ ψηλά, καθώς, χωρίς να ηθικολογεί εναντιώνεται στον χυδαίο αμοραλισμό αναδεικνύοντας μέσα από χτυπητά προς αποστροφήν παραδείγματα πλήρως ανήθικων περιπτώσεων την ανάγκη για την ύπαρξη ή την υιοθέτηση μιας αντίθετης στάσης ζωής. Μέσα από πολλά, ζωντανά παραδείγματα αποδεικνύεται πως άλλο το ήθος και άλλο η ηθικολογία. Είναι δύο κόσμοι που στην ουσία ο ένας αντιστρατεύεται τον άλλον. Αρκετά μας φλόμωσαν και μας έπρηξαν τόσα χρόνια οι κατά Καβάφη «τα φαιά φορούντες, περί ηθικής λαλούντες», οι ανερμάτιστοι διπρόσωποι ηθικολογούντες. Ο θείος Αργύρος είναι μια τέτοιου είδους αποτροπιαστική λογοτεχνική περσόνα. Η περίπτωσή του μοιάζει κατ' αρχήν σπάνια μα καθόλου δεν είναι. Μέσω του ομορτυνιστή, δολοπλόκου, εκμεταλλευτή,

φιλάργυρου και δυνάστη θείου Αργύρου, ο οποίος κατά τα άλλα φορά ένα άψογο κοινωνικό προσωπείο, ο συγγραφέας πλάθει ένα φρικιαστικό χαρακτήρα από εκείνους που δεν λείπουν ποτέ από οποιαδήποτε μεγάλη ή μικρή ομάδα ή κοινωνία, μόνο που στις μικροκοινωνίες τα αποτελέσματα της απανθρωπίας τους είναι ολέθρια.

Η αίσθηση που διακατέχει τον αναγνώστη και που εντέλει αποκομίζει είναι εκείνη της στυφής και απογυμνωμένης από οποιοδήποτε ξεγέλασμα τραγικότητας. Τραγικότητα για την ίδια την ύπαρξη, για το μπουρδούκλωμα και το στραπατσάρισμα των σχέσεων, για την ακύρωση των οραμάτων, την κυριαρχία των διαψεύσεων, την αθεράπευτη επανάληψη των ίδιων και των ίδιων αμαρτημάτων, όχι με την θρησκευτική αλλά την ωμή, ρεαλιστική εκδοχή που έδιναν στο ανθρώπινο λάθος οι αρχαίοι Έλληνες, Γιατί ο άνθρωπος δεν διδάσκεται απ' τα λάθη του; Γιατί αντί να ασχολείται με τους άλλους, να δυναστεύει την ύπαρξή τους και εντέλει να χαλάει την ζωή τους, δεν κοιτάζει τα δικά του χάλια; Γιατί να καίγεται να διορθώσει ή να σώσει τους άλλους; Γιατί διαλέγει αυτόν τον άχαρο και αντιπαθή ρόλο αντί να κοιτάξει σουλουπώσει την δική του ζωή, που σίγουρα κι αυτή λίγο-πολύ θα μπάζει; Γιατί η αυτοπαρατήρηση, η αυτοκριτική, η ενδοσκόπηση, αρετές που βοηθούν στην καλύτερη γνωριμία με τον βαθύτερο εαυτό μας και μπορούν να ενισχύσουν την βελτίωση της ζωής μας και την αποφυγή της αποτυχίας δεν έχουν πρώτη θέση στα ζητούμενά μας; Μήπως ο άνθρωπος, περιδινούμενος στον στρόβιλο του χορού της στείρας φιλαυτίας του, αρκείται στην κολακεία της δήθεν βολικής αλλά ολέθριας αυταπάτης που οδηγεί σε μια ζωή γεμάτη ψευδαισθήσεις, ψέματα και μασκαρέματα μακριά από κάθε μορφή ευτυχίας;.

Οι «Ανθρώπινες σκιές» του Ζήση Σαρίκα είναι απόδειξη ότι διαθέτουμε σήμερα αξιόλογους συγγραφείς, που επιστρατεύοντας την παρατηρητικότητα, την οξυδέρκεια, τον ρεαλισμό, το χιούμορ και την ανθρωπιά τους μπορούν με ειλικρίνεια και παραστατικότητα και δυνατή γλώσσα να αποδώσουν σε πεζογράφημα ολοζώντανα και αυθεντικά σπαράγματα της πρόσφατης ζωής μας.

Ομιλία του Θωμά Κοροβίνη στην παρουσίαση του Βιβλίου, 14-2-2013, στη Θεσ/νικη